

« zurück blättern vor »

SZMELCOWAĆ v. imp., ab 1462; auch *smalcować*, *smelcować*, *szmalcować*. 1) ‘in flüssigen Zustand bringen; auflösen’ – ‘topić, przetapiać, rozpuszczać’: 1462 AGZ VI 70, STP *Ceram crudam sive frixatam al. smelczowany... disponant.* o (1476) 1.H.16.Jh. Matr IV 3nr1061, STP *De quolibet macello per 3 lapides boni simplicis et defrixati sepi al. smalczowanego singulis annis... dare tenebuntur.* o 1534 FalZioł IV 5d, SPXVI *Smalczowany toy z Rożą zmieszany / krofty [...] oddala.* o 1537 ZapWar nr 2494, SPXVI *Kupil [...] sescz kloth [...] wsisthki smalczowane loyv.* o 1564 Mącz 130d, SPXVI *Flare [...], Krufzce rospufzcząć / smalcować.* o 1564 MĄCZ 257a *Szczire złoto którego nie vbywa aż w ogień będzie włożone / polerowane albo szmelcowane złoto.* o 1588 Calep 356b, SPXVI *Eliquo – Roftapiam, Szelcuie.* o 1588 Calep 440b, SPXVI *Fundo – Leie, szmelcuie.* o [LBel.] (1675) 1679 Haur Ek. 178, L *Masto, na długie chowanie, szmelcuie.* o [arch.] (1843–1846) 1885–1887 Baliń.M.Polska II 255, DOR *Każdy [rzeźnik] płacił po zł 1, gr 18 i po kamfieniu] toju szmelcowanego.* – STP, SPXVI, MĄCZ, L, SWIL, SW, DOR. 2) ‘Metall mit einem Emailleüberzug versehen; eiserne Gegenstände mit Pech einschmieren’ – ‘pokrywać, ozdabiać metale emalią; smarować wyroby żelazne gorącą smolą’: 1558 GliczKsiąż K4, SPXVI *gorącość floneczna prawye smalcuye / tak iż thego ani wodá ani wiarł [!] / ani żadna infza rzecz zmyć [...] nye może.* o 1564 BielKron 368v, SPXVI *frebro smalcowane bráno [...] miałtho pieniędzy.* o 1568 RejZwierc 57v, SPXVI *czo owych náfstało dziwnych pontalikow / ferentow / smalcowanych táncufzkow.* o 1590 WyrpPl C2, SPXVI *Zbroia z przyłbicą / będą iako smalcowané.* o 1640–1641 Mias.Leg. 144 *Podarki te są od pana posta cesarzowi dane: [...] flasz dwie złocistych smelcowanych.* o vor 1693 Kom.Duch. 387 *Jak smalcem tak olejem szczodrze [na]puszczona, że się grotom i kuli oprze jako zbroja. [...]Z] aksamitem sie równa smalcowany kolor.* o (1847–1848) 1877 Rzew.H. Zamek 172, DOR *Jego tarcza była ze stali, smelcowanej w błękit.* o (†1910) 1951 Konopn.Now. IV 72, DOR *Rzucił się do ostrzenia szabli, do smelcowania pordzewiałego ryszstunku.* o 1948 Lorentz Natol. 164, DOR *Zawiasy smelcowane para 400 zł.* – SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR (przestarz.). 3) ‘Bier brauen, Mus oder Honig kochen’ – ‘warzyć piwo, miód, smażyć powidła’: (1675) 1679 Haur Ek. 107, L *Szelcuieq też piwo, gdy go dobrze w kotle przewarzaią, aż go czwarta część uwre.* o [LBel.] (1689) 1693 Haur Sk. 76, L *Szelcować powidła, smażyć.* – TR, L, SWIL, SW (m. u.). ♦ **Var:** *smalcować* v. imp., (1476) 1.H.16.Jh. Matr IV 3nr1061, STP o [LBel.] vor 1693 Kom.Duch. 387 – STP, SPXVI, MĄCZ, L, SWIL, SW (m. u.); *smelcować* v. imp., 1462 AGZ VI 70, STP o [LBel.] 1640–1641 Mias.

Leg. 144 – STP, SPXVI, CN, TR, L, SW; *szmalcować* v. imp. – L (zan.), SWIL (prze.), SW (stp.); *szmelcować* v. imp., 1564 MAČZ 257a – MAČZ, L, SWIL, SW, DOR. ◊ **Etym: 1)** mhd. *smelzen* v., ‘in flüssigen Zustand bringen; mit Emaille überziehen’, LEX, nur für Inh. 1, 2. **2)** nhd. *schmelzen* v., ‘in einen flüssigen Zustand überführen; mit einem Emailüberzug versehen; Speisen mit Schmalz zubereiten’, GRI. ◊ **Komp:** *szmelcmistrz* subst. m., ‘Arbeiter, der Erz u. ä. schmilzt’, bel. seit 1782, L, zuerst geb. CN. ◊ **Der:** *smalcownia* subst. f., ‘Schmelzofen; Arbeitsstätte, wo etw. geschmolzen wird’, (1540) 1973 Cervus 267, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1; *smalcownica* subst. f., ‘dss.’, (1558) 1973 Cervus, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1; *szmelcowny* adj., 1612 RożOff 111, Sp17, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 2; *posmelcować* v. pf., 1622 Gostk.Gór. 3, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 2; *doszmelcować* v. pf., [hapax] (1689) 1693 Haur Sk. 76, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 3; *przeszmelcować* v. pf., [hapax] (1689) 1693 Haur Sk. 162, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 3; *szmelcowy* adj., zuerst geb. TR, nur für Inh. 1; *szmelcowy* adj., [hapax] 1841 Łab., SW, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 2; *uszmelcować* v. pf., zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *zaszmelcować* v. pf., ‘stark mit Fett verschmutzen’, (1933) 1949 Goj.Dzień 92, DOR, zuerst geb. L; *zaśmelcować* v. pf., zuerst geb. L; *uszmelcować* v. pf., zuerst geb. L, nur für Inh. 2; *poszmelcować* v. pf., zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 1, 2; *zasmelcować* v. pf., ‘stark mit Fett verschmutzen’, zuerst geb. SWIL; *wyszmalcować* v. pf., zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 1, 3; *szmelc* subst. m., ‘Metallabfälle, Schrott, auch übertr.’, (1900) 1923 Żer.Ludzie II 197, DOR *Kupy węgla, szmelcu, stosy, szyn, “gęsi” – zagradzały im drogę.* ◊ †1912 Prus, SW *Większa część machin musiałaaby iść na S[zelc] a[lbo] pod kociot.* ◊ 1952 Braun Lewanty 281, DOR *Parę większych deszczów i maszyny, najdroższe, świeżo sprowadzone maszyny – pójdą na szmelc.* ◊ 1954 Twórcz.7 s.43, DOR *Właściciel tego interesu (...) ściągał sobie szmelc z rozmaitych śmietników: rozlutowane chłodnice, wyłowione z Wisły motorki do kajaków, zdarte opony, przepalane resory, postrzelane karoserie.* Zuerst geb. SW, nur für Inh. 1. ❖ Die Auslauts- und Vokalvarianten gehen wohl z.T. auf die deutschen Varianten *schmalz* / *szmelz* (noch im 17.Jh., s. GRIMM 15, 1013–1014), z.T. auf die polnischen Formen *szmalc* und †*szmelc* zurück. Zu *szmelcować* vgl. auch atsch. *šmelcovati*. *Szmelc* ist eine Ableitung zu *szmelcować*, zunächst wohl in Syntagmen wie *iść na szmelc* (= *na *szmelcowanie*) ‘zum Umschmelzen gehen (= bestimmt werden)’. Das Kompositum *szmelcmistrz* ist wohl polnisch (eine entsprechende deutsche Form konnte nicht nachgewiesen werden).